

O. Švajcer:

Jedna zanimljiva slika u tvrđavskoj župnoj crkvi u Osijeku

Nad glavnim oltarom župne crkve u osječkoj Tvrđavi uzdiže se golemo slika u razmjeru od otprilike 3×5 m horizontalnog formata, a prikazuje oslobođenje grada Osijeka od Turaka pod zaštitom sv. Mihajla, patrona crkve.

Slika dakle prikazuje jednu epizodu iz kronike grada Osijeka. Ali ne leži samo u tome njena zanimljivost već je i u kompozicijskom pogledu veoma interesantna. Ona se sastoji iz dva dijela: iz donjeg dijela — jedne zemaljske scene, t. j. same borbe za oslobođenje grada Osijeka — i gornjeg dijela slike — jedne nebeske vizije. Oba dijela slike povezana su oblacima u jedinstvenu cjelinu.

Bitka za Osijek, koja se vodila oko godine 1687., nije na slici prikazana kao golemi sukob naoružanih vojnih masa s nebrojenim pojedincima borbe, kako to primjerice čine Albrecht Altdorfer (1480.—1538.) u svojoj glasovitoj slici aleksandrinske bitke, a također ne traži naš slikar svoj uzor među prikazivačima napoleonske legende, recimo kod jednog Nicolas Toussiant Charleta (1792.—1845.) ili Auguste Raffet (1794.—1860.), koji u svojim djelima puštaju, da čitave pukovnije u dugim kolonama i u dubinskom raščlanjenju naprijed jurišaju. Iz obilja borbenih scena izabrana je na našoj slici samo jedna, u kojoj je dašto prikazana sva oštrina bitke u svom koncentriranom obliku.

Podvrgnemo li sliku temeljitom ispitivanju, moramo ustanoviti da se ovdje, što se tiče njenog donjeg i ujedno najснаžnijeg dijela, ne radi o originalnom djelu, nego o kopiji Rubensove slike »Borba s lavovima«, koja se nalazi u staroj Pinakoteci u Münchenu, a koju je Rubens radio oko godine 1617. Gornji dio slike mogao bi biti slobodna kompozicija našeg slikara.

Da bi mogli prijeći na daljnje razmatranje naše slike, moramo se prije svega upoznati s Rubensovom slikom. Skupina lovaca, jahača i pješaka, među njima i nekoliko Beduina, napadnuta je iznenada od lavova. Bijesnom divljinom bacile se životnje na lovce i sada nastaje divlja borba. Već je nekoliko lovaca oboreno na tle. Jedan od njih, onaj s bodežem u desnici, leži mrtav na zemlji. Druga dvojica bore se očajno ali hrabro s jednim lavom. Upravo sada napadaju lavovi jahača i već su nesretnog Beduina zderali s konja. Ostali hrle u pomoć svojem drugu i bacaju se strelimice na pobješnjelu životinju. Ukočeni i prodorni pogled tog Beduina, čije su lice groza i strah razvukli u sablasnu grimasu, najjasnije pokazuje, kako ova borba ide na život i smrt i po svojoj vehemenciji prelazi u divljinu. To je pogled, koji prodire u dušu i ostaje nezaboravan, jer izražava posljednji bezumni strah pred smrću. Sve ovisi o nekoliko sekundi — život i smrt — i stoga se treba odlučno i uz krajnji napor a ipak sabrano boriti, ako se želi svladati razjarene životinje, nošene tamnim nesavladivim instinktom.

U tom psihološki zaoštrenom momentu najveće dramske napetosti, gdje napinjanje svih fizičkih i psihičkih snaga došije svoj vrhunac, zahvaća Rubens i daje nam grandiozni prikaz sukoba sviju spona riješenih energija čovjeka i životinje, koji po svojoj mračnoj i neobuzdanoj snazi sliči sukobu oslobođenih prasnaga.

Kako je međutim naš slikar izveo svoju kompoziciju?

A. Römer: *Oslobođenje Osijeka*

Prije svega morao je motiv prilagoditi osječkoj kronici, te mu pridodati neke lokalne osebine. Mnogo toga nije morao promijeniti, jer je »Borba s lavovima« osobito podesna za namjere našeg slikara, pošto je sam Rubens u sliku postavio nekoliko Arapa, koji u našoj slici prikazuju Turke. Prema tome mogla je cijela scena bez daljnjeg ući u prikaz bez bojazni, da bi to išlo na štetu istinitosti historijskih činjenica. A tako je i učinio naš slikar, t. j. on je kopirao »Borbu s lavovima« i upotrijebio ju za donji dio svoje kompozicije. Prostor, koji je nastao radi ispuštanja lavova, spretno je smanjen i upotpunjen manjim detaljima, tako da time nije narušeno niti kompozicijsko jedinstvo a niti smisao slike. Također je scena ostala na istom terenu, kako ju je Rubens postavio, tek je desna strana pozadine naše slike izmijenjena u toliko, što je onamo postavljena osječka Tvrđava. U žarkom predvečerju jednog toplog ljetnjeg dana blješti ona u sjaju

sunca podobna kakvoj viziji. Na oblacima pak lebdi sv. Mihajlo s korom anđela. On nije prikazan u mirnom, kontemplativnom promatranju zemaljskog zbivanja, niti su anđeli, što ga okružuju shvaćeni kao serafijska pratnja. Kao borac u oklopu i s mačem u ruci on aktivno učestvuje u boju, opkoljen anđelima-amazonkama, koji lebdeći tik nad zemljom zabadaju svoja britka koplja u borbeni tjelesa na zemlji. I tako, uz pomoć nebeskih boraca, predvođenih i personificiranih u liku sv. Mihajla, i njegove ratoborne pratnje, doživljuje Osijek svoje oslobođenje od Turaka, anno domini 1687.

Toliko o sadržaju i kompoziciji slike.

Tko je autor ove zanimljive slike? Na temelju jedne bilješke dr. Isidora Kršnjavija pripisana je slika nekom slikaru Drezsyu, no čini se, da ova tvrdnja nije točna. Bösendorfer, zaslužni istraživač osječke povijesti, ustanovio je u pogledu slikara D r e z s y a slijedeće: Ima u Osijeku i familija Drezsy i Dressy. Drezsy Josip bio je lajtnant u regimenti Radetzky, komu je u Osijeku umrla kćerka Josefa 14. IX. 1812. Dressy Aleksandar, »e Ozail loco in Croatia oriundus«, po zanatu trgovac (quaestor), udovac, oženio se po drugi put u Osijeku sa Justinom Weismüller 6. II. 1843. U drugom braku jedva je proživio nešto više od godinu dana, kada je umro (15. IV. 1845.). Brat njegov F r a n j o, »adjunctus politiae« kod gradskog redarstva (1862.—67.), bio je oženjen Anom, koja je vršila službu babice (obstetrix stabalis). Taj se Franjo bavio slikarstvom. Njegova »G l a v a I v a n a K r s t i t e l j a« nalazi se u Gradskom muzeju, a znamo da je naslikao i sliku na oltaru u crkvi u M i k a n o v c i m a. Tehnika tih slika nikako ne odgovara tehnici slike u crkvi sv. Mihajla i Franjo joj nije mogao da bude tvorac. (Bösendorfer: Počeci umjetnosti u Osijeku.)

Tvrdnja dr. Bösendorfera je vjerodostojna, jer između spomenute oltarske slike i one glave Ivana Krstitelja postoji tolika razlika, da pripisivanje naše slike Franji Drezsyu uopće ne dolazi u obzir. Po dr. Bösendorferu potječe spomenuta oltarska slika od slikara A d o l f a R ö m e r a. O životu tog slikara znamo veoma malo. On potječe iz Beremenda u Mađarskoj, no bio je između godine 1850. i 1860. djelatan u Osijeku. Iz jednog platežnog naloga osječkog poreznog ureda od 21. VIII. 1857. proizlazi, da je Römer stanovao u Osijeku gornjem gradu kuća broj 747. Platežni nalog nije međutim mogao biti uručen Römeru, jer u mjesecu augustu 1857. više nije stanovao u Osijeku, nego se bio preselio u Beograd. Römer je bio oženjen Valpurgom Piletsky (1850.) te je bio prijatelj osječkog pejsažiste Huga Conrada Hötzenendorfa. Vjerojatno je studirao u Münchenu, jer je samo ondje mogao kopirati Rubensovu »Borbu s lavovima«. Poblži podaci o njegovom životu i radu nisu zasada još poznati.

Što se slikarske strane ovog djela tiče, moramo reći, da se radi o dobroj kopiji i to ne samo u slikarsko-tehničkom nego i u kolorističkom pogledu. Danas, pošto je slika godine 1934. restaurirana, ne može se žalost točno slijediti tehnička izvedba, no traktiranje boja, njihov namaz i najzad njihov intenzitet kao i njihov blještav sjaj ukazuju na znatno metiersko znanje njegova autora. Ne može se naravno povući usporedba s ogromnom dinamičnom snagom izražaja Rubensovih boja, niti one posjeduju onu čudesnu moć prisiljavanja, koja je svojstvena samo originalu — ali opet je ova oltarska slika solidan rad, preko kojeg ne treba prijeći s potcjenjivanjem.